מרובה פרק שביעי בבא קמא

אין לך כל שבט ושבט מישראל (ג) גרסינן. [א]וכפ' יש נוחלין (ב"ב דף קכב. וסס) גבי חלוקת העולם (ד) הכא גרסינן אין לך כל אחד ואחד מישראל כן נראה לר"ת: **ונוטל** דמי יינו מתוך **דובשנו של חברו.** ע"כ מיירי כשעקל בית הכד כרוך עליה [ב] דאל"כ לימא ליה מהפקירא קזכינא [ג] כדאמר לקמן בפרק בתרא (דף קטו:) וא"ת ואמאי נוטל דמי יינו הא אמר לקמן בפרק בתרא (שם) דאין לו אלא שכרו ומצי למימר דהך דר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה פליג דאמר בסמוך ביחידאה [ד] אמר וכן משמע בתוספתא [ה] דבמר הך דלא יקון קתני הך אבל אין גרלאה דלמה יטול דמי יינו הלא יכול לומר אני הייתי דוחק ומגיל כיון

ולא ממקום שהוא רואה את החמה שנאמר [1]וממגד תבואות שמש: ומעין היוצא תחילה בני העיר מסתפקין ממנו אמר רבה בר רב הונא ונותן לו דמים ולית הלכתא כוותיה: ומחכין בימה של טבריא ובלבד שלא יפרום קלע ויעמיד את הספינה [א] אבל צד הוא ברשתות ובמכמרות ת"ר [ב]בראשונה התנו שבטים זה עם זה שלא יפרום קליעה ויעמיד את הספינה אבל צד הוא ברשתות ובמכמרות תנו רבנן ימה של טבריא בחלקו של נפתלי היתה ולא עוד אלא שנטל מלא חבל חרם בדרומה לקיים מה שנאמר [2]ים ודרום ירשה תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר תלושין שבהרים בחזקת כל השבטים הן עומדים ומחוברים בחזקת אותו השבט [ג]ואין לך כל שבט ושבט מישראל שאין לו בהר ובשפלה ובנגב ובעמק שנאמר [3]פנו וסעו לכם ובאו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר בשפלה ובנגב ובחוף הים וגו' וכן אתה מוצא בכנענים ובפריזיים [ד] ובאמוריים שלפניהם שנאמר ואל כל שכניו אלמא שכניו הכי הוו: ונפנין לאחורי הגדר ואפילו בשדה שהיא מלאה כרכום אמר רב אחא בר יעקב [א]לא נצרכה אלא ליטול הימנו צרור אמר רב חסדא [ב]ואפילו בשבת מר זוטרא חסידא שקיל ומהדר וא"ל לשמעיה [ג](למחר) זיל שירקיה: [ד]ומהלכין בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה אמר רב פפא [1]והאי דידן אפילו טל קשי לה: ומסלקין לצידי הדרכים מפני יתידות הדרכים שמואל ורב יהודה הוו שקלי ואזלי באורחא הוה מסתלק שמואל לצידי הדרכים א"ל רב יהודה תנאין שהתנה יהושע אפילו בבבל א"ל שאני אומר [2]אפילו בחוצה לארץ רבי ורבי חייא הוו שקלי ואזלי באורחא אסתלקו לצידי הדרכים הוה קא מפסיע ואזיל ר' יהודה בן קנוסא קמייהו א"ל רבי לרבי חייא מי הוא זה שמראה גדולה בפנינו א"ל ר' חייא שמא ר' יהודה בן קנוסא תלמידי הוא וכל מעשיו לשם שמים כי מטו לגביה חזייה א"ל אי לאו יהודה בן קנוסא את גזרתינהו לשקך בגיזרא דפרזלא: [3]התועה בין הכרמים מפסיג ויורד ומפסיג ועולה: ת"ר [4]הרואה חבירו תועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד עד שמעלהו לעיר או לדרך וכן הוא שתועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד עד שיעלה לעיר או לדרך מאי וכן מהו דתימא חבירו הוא דידע להיכא מסלק דניפסוג אבל הוא דלא ידע להיכא קא סליק לא ניפסוג נהדריה נהדר בי מיצרי קמ"ל הא [5]דאורייתא הוא דתניא [6]השבת גופו מניין ת"ל [7]והשבותו דאורייתא הוא דקאי בי מיצרי אתא הוא תקין דמפסיג ועולה מפסיג ויורד: ומת מצוה קנה מקומו: ורמינהי [8]המוצא מת מוטל באיסרטיא מפנהו לימין איסרטיא או לשמאל איסרטיא שדה בור ושדה ניר מפנהו לשדה בור שדה ניר ושדה זרע מפנהו לשדה ניר היו שתיהן בורות שתיהן נירות שתיהן זרועות מפנהו למקום שירצה אמר רב ביבי [9]במוטל על המיצר מתוך שניתן לפנותו מפנהו לכל מקום שירצה אמרי עשרה הני חד סרי הויין [10]מהלכין בשבילי הרשות שלמה אמרה כדתניא הרי שכלו פירותיו מן השדה ואינו מניח בני אדם ליכנס בתוך שדרהו מה הבריות אומרות עליו מה הנאה יש לפלוני ומה הבריות מזיקות לו עליו הכתוב אומר [11]מהיות טוב אל תקרי רע ומי כתיב מהיות טוב אל תקרי רע אין כתיב כי האי גוונא [5]אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות ותו ליכא והא איכא דרבי יהודה [12]דתניא רבי יהודה אומר בשעת הוצאת זבלים אדם מוציא זבלו לרה"ר וצוברו כל שלשים כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ והא איכא דר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה [13]דתניא רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר תנאי ב"ד הוא שיהא זה יורד לתוך שדה חבירו וקוצץ שוכו של חבירו להציל נחיל שלו ונותן לו דמי שוכו של חבירו ותנאי ב"ד הוא שיהא זה שופך יינו ומציל דובשנו של חבירו ונוטל דמי יינו מתוך דובשנו של חבירו ותנאי ב"ד הוא שיהא זה מפרק את עציו וטוען פשתנו של חבירו ונוטל דמי עציו מתוך פשתנו של חבירו שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ [5]ביחידאי לא קאמרינן והא

עין משפט נר מצוה

קנג א מיי' פ"ה מהל' זקי ממון הלכה ג סימן ז סמג עשין סו טוש"מ סימן רעד:
קנד ב (מיי' פ"ח מהל' שכנים הלכה ג וס"י רפכ"ח) סמג לאוין סה טוש"ע ס"ח סימן שיב סעיף ג:
קנה ג מיי' פ"ה מהל' זקי ממון הלכה ו סמג עשין סו טור ח"מ סימן רעד:
קנו ד מיי' שם הלכה ה סמג שם טור ח"מ שם:
קנו ה מיי' שם הלכה ג סימן ח:
קנח ו מיי' פ"ח מהל' רוצח הל' יג סמג לאוין קסה טוש"ע ח"מ סימן תכו:
קנט ז ח מיי' פ"ח מהלכות טוען ומת מת הלכה ז וס"ה מהל' זקי ממון הל' ג סי' י טוש"ע י"ד סימן שסד סעי' ג ומוש"מ סי' רעד:
קס ט מיי' פ"ה מהל' זקי ממון הלכה ל סמג עשין סו טוש"מ סימן רעד:
י כ כל זה איתא ברכ אלפס ב"ק פ"י דף מד ע"ב:

לעזי רש"י

כנפיי"ה [קנפני"א]. ערבה, מרחב, שדות.

מוסף רש"י

מלא חבל חרם. לפרוש תרמיס ומכמורות (דברים לג כג). השבת גופו מניין. כגון נטפש בנהר, מניין שאתה מצווה על השבתו, ת"ל והשבותו. קלא ימיכל הוא למדרש השב את גופו לעצמו (סנהדרין עג.). באיסרטיא. לרך כנוסה (ערובין יז:). מפנהו. ולי מלגלא דעתך קנה מקומו היכי מצי למשקליה מהתם (שם). במוטל על המיצר. שמושכב בדוחק הלרך ממילר למילר, מתוך שניתן לפנותו. שניתן רשות לפנותו מפני הכעס ועושי טוהרות שלא יתהלו עליו, מפניהו לכל רוח שילה (שם). רצוברו כל שלשים. כל שלשים יום רשאי להניחן שם (לעיל ל.) משלשים לשלשים מחזר ולוכרו כדי שיהא נישף יפה (ב"מ קיח:). שיהא זה שופך יינו. במתני' הוא, זה בתוספתא בתוספתא ב"ד הוא שיהא זה שופך יינו ומציל דובשנו של חבירו ונוטל דמי יינו מתוך דובשנו של חבירו ותנאי ב"ד הוא שיהא זה מפרק את עציו וטוען פשתנו של חבירו ונוטל דמי עציו מתוך פשתנו של חבירו שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ ביחידאי לא קאמרינן והא

ולא ממקום שהוא רואה את החמה. סביבות גלדין מבחוץ מפני שהוא עיקר האילן שהחמה מבשלת שם את הפרי וממתיקו: **מלא חבל חרם.** מלא חבל של מצודה היה לו בדרומה מן הישבה למשוך רשתו. חרם כמו מצודים וחרמיס (קהלת ז): **בחזקת כל השבטים.** כל מי שילקה יטול הכא כמטלטלי ושאר השגל והמלקוח היו: **וכן אסור מולא בכנעני.** אע"פ שכתוב כאן הר האמורי אף כנעני ופריזי כך היו להם וישראל שילשו היה להם לכל אחד הר ושפלה ונגב ועמק (ג) ארץ שדות ובקעות שקורין כנפיינ"ה לכן נקראת נגב שכל שעה היא נגובה שאין שם לא אילנות וחמה זורחת ומנגבתה: **אמר ליה נשמעיה.** בחול: **שרקיה.** טחיהו בטיט וחבריהו יפה: **והא.** קרקע דידן: **אפילו טל.** ירד עליה בלילה קשה לה דריסת הרגל ממחרתו: **אפילו בחולה נאדק.** וכ"ש בכגל שמלויין שם שירות ועוברין ושבים והולרך להתנות: **מפסע ואזיל.** מיתר ליתר פסיעות גסות ולא היה רולה להסתלק אל מלר השדה: **גדולתו.** שהוא מראה לנו שהוא ירא שמים מאד ואינו מושם לתאי שהתנה יהושע ומחזי כיוהא: **בגיזרא דפרזלא.** כלומר נדוי: **מאי וכן.** פשיטא מאי שנא איהו מחבריה: **והשבותו.** את גופו משמע שאם טעה תבירך אתה לריך להעלותו לדרך: **דאורייתא כי מלרי.** יקיף סביבות מלרי הכרמים ולא יעבור בתוכם ויפסידם: **איסרטיא.** רה"ר טי"ז אמה: **שדה בור.** מכאן לאיסרטיא ושדה ניר מכאן מפנהו לשדה בור. ניר חרוש ולא זרוע: **מפנהו.** אלמא לא קנה מקומו דאי קנה מקומו מצי בעל השדה של ימין ושל שמאל לעכובייה: **על המיצר.** מוטל ברוחב הדרך ועוברין ומתהילין עליו עושי טהרות ומטמאות: **כל שלשים יום.** שלשים יום רשאי להניחו שם: **דר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה.** בפרק הגוזל בתרא [לקמן קיד:]: **נחיל.** של דבורים שהלכו לשדה חבירו ונתיישבו על שוכתה של אילן ואם יטול אחד אחד הן פורחות ואובדות מאחר שנתנו עיניהן באותה שוכה לפיכך קוללה ונותן לו דמיה: **ומציל דובשנו.** זה בא בכלו של יין וזה בא בכלו של דבש ונסלקה חבית של דבש וכן זה בא בחבילת פשתן על חמורו וזה בא בחבילת עצים ומת חמורו של בעל פשתן יפרק זה את עציו וטוענו: דר' יהודה ודרבי ישמעאל יחידאי ניהו ובריתא דעשרה תנאים קתמא היא: והא

תורה אור השלם

1. וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ
וּמִמֶּגֶד גֹּרֶשׁ יְרָחִים:
דברים לג יד

2. וְלִנְפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי
שְׂבַע רָצוֹן וּמְלֵא בְּרָכָת יְיָ
יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה:
דברים לג כג

3. פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ
הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל כָּל
שְׁכֵנָיו בָּעֲרָבָה בָּהָר
וּבַשְּׁפֵלָה וּבַנֶּגֶב וּבַחוֹף
הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
וְהַלְּבָנוֹן עַד הַנָּהָר הַגָּדֹל
נְהַר פְּרָת:
דברים א ז

4. וְאִם לֹא קָרוֹב אָחִיךָ
אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ
וְאָסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ
וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ
אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ:
דברים כב ב

5. אַל תִּמְנַע טוֹב
מִבְּעָלָיו בִּהְיוֹת לְאֵל יָדְךָ
לַעֲשׂוֹת:
משלי ג כז

הגהות הב"ח

(א) גמ' כנכנעים וכפריזים (שלמליכם) מז"מ וכ"כ מ"ל אין זה: (ב) רש"י ד"ה וכן אתה וכו' וגנב ועמקן הס"ד ותא"כ מה"ד נגב ארץ: (ג) תוס' ד"ה אין וכו' מיסלאל וכפ' פל"ל ותיכא גרסינן ממתק: (ד) בא"ד העולם גרסי' כל"ל ותיכא הכא ממתק:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ונלכך אנא יפרוס קלע ויעמיד את הספינה (אבל לד הוא בכתות ובמכמרות) תפ"מ:

מוסף תוס'

א. תימא, והא אמרינן בפרק יש נוחלין לא בחלוקת העולם הזה חלוקת העולם הבא, שהעונה"ב אין לך כאר"א שאין לו בהר ובשפלה וכו' אלמא חלוקת העוה"ז לא לכל אחד ואחד בהר ובשפלה וי"ל דהכא גרים שאין לך כל שבט ושבט מישראל וכו'. ר"פ. ב. חבית של דבש קשורה בעקל ולא ישפך הכל אלא מנטף מעט מעט וליכא הפקר. רש"י לקמן קנו ע"ב. שהבעלים יכולים להדק ולהציל. רשב"ם. ג. דבש שלך היה הולך כולו לאיבוד והריני כמציל מן ההפקר כו' [ו]כולית דבש לישקול. רש"י שם.

רבינו חננאל

[ערוך ערך חך (א)]: ומחכין בימא של טבריא. פי' שהיו כל השבטים צדין מימא של טבריא בחכין, כדכתיב (ישעיה יט, ה) כל

משליכי ביאור חכה, אבל לא ברשת. [ערוך]: **מלא חבל חרם בדרום.** פי' חבל של רשת. [ערוך]: **מר זוטרא חסידא שקל ואמר ליה לשמעיה זיל שרקיה,** כולן ענין טיחה וסתימה. [ערוך]: **אי לאו יהודה בן נקוסא את גזרית לשקך בגזירא דפרזלא.** פי' הייתי מקשה לך עד שהייתי משבר שוקך. ויש מפרשים כלי ברזל ממש כענין (שמואל ב יב, לא) ובמגזרות הברזל. [ערוך]: **מהלכין בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שנייה.** פי' שבילין שהן רשות לבני אדם, כלומר אינן מופקרין לרבים אלא יש להן בעלין. אמר רב פפא השבילין שלנו אפי' טלא קשי ליה ומשימה חלקלקות וכל שכן מטר. ויש אומ' מלשון ריפקדם בטלאים (שמואל א טו, ד). **ומסתלקין לצידי הדרכים מפני יתדות הדרכים.** פירי' כגון השדות הסמוכות לדרך הרבים אם יתרבו בדרך יתדות הדרכים, שהן גץ יותני כדתנן במקוות פרק ט' (מ"ב) וגץ יוותי אלו יתדות הדרכי שאין טובלין, ואמרינן עלה בתוספתא (מקוות פ"ו הי"ד) ואלו הן יתדות הדרכים אלו בימות הגשמים והן מתמעכין על הבגדים. והן כגון גימות מליאות מים (ושפתן) [ושפתי] הגומות נקראין יתדות כשהיו הדרכין כך יש לעוברין ושבין להסתלק ולהילך בצידי (ל)דרכין שהן קצות השדות הסמוכות לדרך. **והתועה בין הכרמים מפסג ועולה מפסג ויורד.** פירי' מפסק הכרמים והשדות למהלך בתוכה במקום שאין שם דרך ואף על פי שמפסיד המקום שמהלך בו. אמ' **רב תנאים שהתנה יהושע אפילו בבבל נוהגין,** ושמואל אמ' אפילו בחוצה לארץ. ואקשינן, התועה בין הכרמים דאוריתא היא ואפילו אחד רואהו תועה חייב להחזירו, דתנו רבנן הרואה את חבירו שתועה בין הכרמים מפסג ועולה וכולי. ותניא השבת גופו מנין תלמ' לומ' והשבותו לו. ופרקינן דאוריתא בי מצרי, אתא יהושע ותקון מפסג ועולה באמצע הכרם. **ומת מצוה קונה מקומו.** ואקשינן, הא המוצא מת מוטל מפנהו לימין איסטרטא או לשמאל איסטרטא, שדה בור ושדה ניר מפנהו לשדה בור וכולי'. ואוקימנה במוטל על המצר, דכיון שניתן לפנותו מפנהו לאיזה מקום שירצה, אבל זולתי זה מת מצוה קונה מקומו. ואקשינן, וליכא תקנות יהושע אלא אלו העשרה בלבד והא איכא תדא דהוצאת זבלין, ב' קוצץ סוכה של חבירו להציל נחילו, שלשה ששופך יינו ומציל דבש חבירו, ארבעה שמפרק עציו ונוטל. ואוקמינן, הני ביחידאיי,

והא כי אמא וכו'. ומתניתא הוא תיובתא דקתני עשרה ותו לא ור' יוחנן אמורא הוא וקשיא ליה מתניתא: **רבי יהושע בן לוי.** אמרינהו ולא מתניתא דרבי יהושע בן לוי אמורא הוא ורבי יוחנן פליג עליה: **ומכבסים.** בגדיהם לכבוד שבת: **ואוכלים שום.** לקמן מפרש טעמא: **ושתהא אשה משכמת.** ביום שהיא צריכה לאפות ואופה שחרית כדמפרש שתהא פת מצויה לעני המחזר: **פינר.** דוגמת מכנסים קטנים: **האשה חופפת.** במסרק ביום טבילתה משום חציצה. לקמן פריך הא דאוריתא היא: **רולין.** מגילים בשמים לנשים להתקשט בהם: **מחזירין בעיירות.** ולא יוכלו בני העיירות לעכב עליהם: **משום יושבי קרנות.** יושבי חניות כל ימות החול עוסקין בסחורה ואין קורין בשני ובחמישי תקון בגייסו קריאה יתירה: **רשומות.** מקראות: **עשרה בטלנין.** בני אדם כשיריים בטלין ממלאכתן לעסוק בצרכי ציבור (ג) ולבא קודמין לבית הכנסת כדי שיהיו מצוין עשרה לעת התפלה ומתפרנסים משל צבור: **משום עונה.** שמלות עונה בגילי שבת כדרב יהודה והשוש מרבה את הזרע כדלקמן: **משחין.** ממחם את הגוף: **מכניס את האכסה.** מתון שמשמח את הלב: **משום לגיעותא.** להתרחק מן העבירה: **בארו במים.** משמע שיגע בארו למים: **דמאום.** מלוכלך:

חפיפה

והא (א) **כי אמא** ר' אבין א"ר יוחנן [א]אחד אילן הנוטה לתוך שדה חבירו ואחד אילן הסמוך למצר מביא וקורא שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ אלא מאן תנא עשרה תנאין שהתנה יהושע ר' יהושע בן לוי הוא רב גביהה מבי כתיל מתני לה בהדיא ר' תנחום ור' בריים אמרי משום זקן אחד ומנו ר' יהושע בן לוי עשרה תנאין התנה יהושע: עשרה תקנות תיקן עזרא שקורין במנחה בשבת וקורין בשני ובחמישי ודנין בשני ובחמישי ומכבסים בחמישי בשבת ואוכלין שום בערב שבת ושתהא אשה משכמת ואופה ושתהא אשה חוגרת בסינר ושתהא אשה חופפת וטובלת ושיהו רוכלין מחזירין בעיירות [ב]ותיקן טבילה לבעלי קריין: שיהו קוראין במנחה בשבת משום יושבי קרנות: ושיהו קוראין בשני ובחמישי עזרא תיקן והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא [ג]וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי רשומות אמרו [ד]אין מים אלא תורה שנאמר [2]הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה (ה) נלאו [ב]עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה [ג]מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי כנגד כהנים לוים וישראלים אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי [ד]כנגד עשרה בטלנין: [ד]ודנין בשני ובחמישי דשכיחי דאתו למקרא בסיפרא: [ה]ושיהו מכבסין בחמישי בשבת משום כבוד שבת: ושיהו אוכלין שום בע"ש משום עונה דכתיב [3]אשר פריו יתן בעתו [ו]וא"ר יהודה ואיתימא רב נחמן ואיתימא רב כהנא ואיתימא ר' יוחנן [ז]זה המשמש מטתו מע"ש לע"ש ת"ר חמשה דברים נאמרו בשום משביע ומשחין ומצהיל פנים ומרבה הזרע והורג כנים שבבני מעיים וי"א מכנים אהבה ומוציא את הקנאה: [ז]ושתהא אשה משכמת ואופה כדי שתהא פת מצויה לעניים: ושתהא אשה חוגרת בסינר משום צניעותא: [ח]ושתהא אשה חופפת וטובלת דאורייתא היא דתניא [4]ורחץ את בשרו במים [ט]שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים את בשרו את הטפל לבשרו ומאי ניהו שער אמרי דאורייתא לעיוני [ז]דלמא מיקטר אי נמי מאום מידי משום חציצה ואתא

[ח]מלמעייס בכעס הו"מ למיכתב כרמשוים וכתיב כימים לומר כימים ולא כלילות ומי להך דרשה לאודא אתא ה"ל למיכתב ומנכי עמדתי בהר מ' יום ותו לא ומ"ת ובסוף כי תשא כתיב ויהי שם עם ה' מ' יום ומ' לילה ובלוחות אחרונות כתיב וי"ל דאימים שהתנפל קמי ולפי שלא פי' מעשה דאולי מכפרה בעד חטאתכם כמה עמד משה בתפלה מפרש לה הכא והא דכתיב בתר הכי ויכתוב על הלוחות היינו אחר אותם מ' יום ומ' לילה דאותם אחרונים היו מסיריים לילה וא"ת בשלמא לר' יוסי דאמר בשבת פרק רבי עקיבא (דף פז:) (ג) דסיון דהיה שתא הוה בחמד בשבת ניחא דעלה בה' לפי חשבון דאחד מלא ואחד חסר דיום ל' באב יום ה' הוה אבל לרבנן דאמרי דביום ב' הוה ר"ח סיון ומלא יום ל' באב ביום ו' אם לא נאמר לרבנן בי"ז בתמוז שרף את העגל ודן החוטאים וכו ביום עלה וביום כ"ח באב ירד בהשכמה ופסל לוחות ובכ"ט באב שהיה יום ה' עלה לו נאמר שב"ט באב ירד וכו ביום עלה ונאמר שהיה אב חסר כדי שיבא יום הירידה ביום"כ כדאמר בים נוחלין (ב"ב דף קכח.) שבו ניתנו לוחות אחרונות אבל לפי מדרש תנחומא[ט] שאומר דבי"ז בתמוז ירד ובי"ח בו שרף את העגל ודן את החוטאים ובי"ט עלה[ד] ונמצא יום עלייה של מ' אחרונים (ד) באה באלול לא יבא בה' לא לרבנן ולא לר' יוסי וגם לא תמצא ירידה ביום הכפורים אם לא נאמר דעבורה לאלול [ועי' תוס' שבת פט. ד"ה לסוף]: **ודנין בב' ובה'.** ול"ת קודם תקנת עזרא היו בית דין קבועין בכל יום כדאמר בכתובות (דף ג. ושם[ט]) ת"ל מה תיקן עזרא וכי תיקן שלא יהו קבועין אלא בב' ובה'[ה] ואומר [ט]ר"ת שלא היו קבועין תחילה בכל יום אלא בעיר אחת והוא תיקן בכל עיר ועיר בב' ובה'[ו]:

ושתהא אשה חופפת. אור"ת שלא תיקן חפיפה אלא בראש וכן משמע מדקאמר בסמוך דאורייתא[ז] דלמא מקטר[ח] וחפיפה נמי לא שייכא אלא בראש כדתנן בנזיר (דף מב.) נזיר חופף ומפסקס אבל לא סורק אבל בשאר הגוף שייך לשון הדחה כדאמרינן בפרק בתרא דנדה (דף סו: ושם[ט]) לעולם יגמוד אדם בתוך ביתו שתהא אשה מדיחה בית קמטיה במים ומהתם נמי משמע דבשאר הגוף אין צריך הדחה אלא דוקא בית קמטיה אף על גב דאיכא למימר דבית קמטיה נקט לרבותא דאע"ג דביאת מים לא בעינן רחוי לביאת מים בעינן מכל מקום מדלא קאמר אפילו קמטיה משמע דוקא לקמטיה ולא בשאר הגוף והיינו דדודי חסרת כו' [ט](שם דף פח.) אף על פי שאין חובה היתה רגילה לרחוץ כמו שנוהגין גם עכשיו לרחוץ כל גופה במים חמין [ועי' תוספות נדה סו: ד"ה אם] אתא

כיון דאוקמה כשעקל בית הבד כרוך עליה שיכול להגיל ע"י הדחק וגרלה לר"י דהיה דלקמן שבעל היין שפך את היין מדעתו[א] שיכול לומר בעל הבדש למה שפכת אני הייתי דוחק ומגיל אבל הכא מיירי שבא בעל הבדש לשפוך את היין שתאי ב"ד הוא שאין בעל היין יכול לעכב אלא שופך יינו של חבירו בע"כ של חבירו אלא שנותן לו דמי יינו מתוך דוכשנו והשתא הוי כעין ההיא דנחיל של דבורים שקללו בע"כ להגיל נחילו וכעין זה נמי הכא דפשמא ולאי דמשני כיחידאה לא קאמר משום דמסתמא כי היכי דפליגי בהיא דנחיל כדתנן לקמן בפרק בתרא (דף קיד.) פליגי נמי באחריי דאד טעמא הוא: **כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה.**

ולא"ת מ"ש שתיקנו שני ומחמישי [ב] וי"ל משום דאמר במדרש[ג] משה רבינו ע"ה עלה בחמישי לקבל לוחות האחרונות וירד בשני ונתרצה לו המקום ולפי שהיה עת רצון [ג]באותה עלייה וירידה קבעו בשני וחמישי ולכך נמי נהגו להתענות בב' וה' ואף ע"פ שעלה בהשכמה כדכתיב (שמות לד) ועלית בבקר שדומה שכל העליות היו בבקר ולא בלילה ולא תמצא כ"א מ' יום חסיריים לילה אחד אין להקפיד בכך ולפי סדר עולם נמי כן הוא דתניא בסדר עולם נמצא עלה בו' בסיון וירד בי"ז בתמוז ושבר הלוחות וב"ח בתמוז עלה ובקש רחמים עליהם שנאמר ואתנפל לפני ה' מ' יום וגו' ובכ"ט באב נתרצה המקום וירד משה לפסול הלוחות ועשה עוד מ' יום מל' באב עד י' בתשרי ונתרצה המקום וירד משה בי' בתשרי והלוחות בידו באותו יום נתרצה המקום לישראל שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדברך לפיכך סליחה וכפרה הוא לדורות נמצא דמ' יום אחרונים חסיריים לילה שהרי ביום ל' באב עלה בהשכמה וירד ביום הכפורים אם לא תאמר דעבורה לאלול והא דכתיב בפרשת עקב ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים שהן מ' יום ומ' לילה הכי קאמר כימים הראשונים ולא כלילות דאחרונות היו חסיריים לילה אחד ואף על גב דאיצטריך כימים לומר מה הראשונים בלילות אף האחרונים בלילות אבל

קמא א מיי' פ"ג מהל' כתורים הלכה יא סמג עשין קנט:
קסב ב מיי' פי"ב מהל' תפלה הלכה ג סמג עשין כה טוש"ע ח"ח סי' רצב סעי' ג וסי' קלה סעיף ג:
קסג ג מיי' שם סמג שם:
קסד ד סמג עשין כה טוש"ע סי' ג וסי' ה:
קסה ה מיי' פ"ל מהל' שבת הלכה ג סמג שם טוש"ע ח"ח סי' רמב:
קסו ו מיי' פי"ד מהל' תפלה הלכה ג סמג לאוין פח טוש"ע ריש סי' עו סעיף ב וטוש"ע ח"ח סי' רמ סעיף ב:
קסז ז מיי' פכ"ח שם הלכה ה סמג עשין עה:
קסח ח מיי' פ"ג מהל' מקוואות הלכה טז סמג לאוין קלז טוש"ע י"ד סי' קצט סעיף ג:
קסט ט מיי' שם פ"ח הלכה יב סמג עשין רמח טוש"ע י"ד סי' קלח סעיף ג:
קע י מיי' פ"ב שם הלכה טו טוש"ע שם סעיף ה:

מוסף רש"י

הנוטה. טופו, לתוך שדה חבירו (ב"ב כז:). שעל מנת כן הנחיל יהושע. התנה עמהם שלא יקפידו על כך (שם). מע"ש לע"ש. שהוא ליל תענוג ושמיחה והגיעת הגוף (כתובות סב:).

רבינו חננאל

ואסיקנה כי דברי ר' יהושע בן לוי הן דהוא דאמ' עשרה תנאין התנה יהושע, ויש חכמ' אומ' שמוסיפין. עשר תקנות תיקן עזרא. שקורין במנחה בשבת משום יושבי קרנות, שיקראו בתורה ולא יתעסקו בדברים בטילין. ושיהו קורין בשני ובחמישי, כי הנביאים הראשונים ראו שלא יניחו ישראל שלשה ימים בלא תורה, ותיקן שיהו קורין בשני ובחמישי תלתה גברי תלתה פסוקי כנגד כהנים לוים וישראל, אתא עזרא ותיקן תלתה גברי עשרה פסוקי כנגד עשרה בטלנין. ושיהו בתי דינין יושבין לדון בכל שיני וחמישי, דשכיחי רבים דאתו למיקרי בסיפרא. ושיהו אוכלין שום בערב שבת, משום עונה. ומכבסין בחמישי, מפני כבוד השבת. ושתהא אשה משכמת ואופה, כדי שתהא פת מצויה לעניים. ושתו[ה]א אשה חוגרת בסינר, משום צניעותא. ומדאורייתא לעיוני בשעורה דלמא קטיר או במידי דחייץ,

מוסף תוס'

א. בלא איור בעל הדבש. ר"פ. ב. יתקנו שלישי וחמישי. רשב"ם. ג. וסליחה. רשב"ם. ד. שנאמר ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם (שמות לב, ל), ועשה שם ארבעים יום ובקש רחמים כו', ובר"ח אלול נאמר לו ועלית בבוקר אל הר סיני לקבל לוחות אחרונות. רש"י שמות לג יא. ה. אדרבא קלקלה היא. ריעב"א כתובות ג ע"ב. ו. וקשיא לי שהרי מדאורייתא הוא להיות ב"ד בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר. ושמא תיקן אף בחר"ל. רשב"ם. ע"ב עוד. ז. לעיוני ביה. ר"פ. ח. ולא שייך דלמא מיקטר אלא בראש. ר"פ. ט. דאמר רב נחמן לחמותו דודי חסרת. משמע דכל הגוף בעי חפיפה. תוס' מולין י ע"ב ד"ה עד. דאילו לחפיפת הראש לא בעי כולי האי. תוס' נדה סו ע"ב ד"ה אם.

הגהות הב"ח

(ה) גמ' בלא תוהה מיד נלאו: (ב) רש"י ד"ה עמדו וכו' נלרבי לבור וקודמין **לבא** לבית הכנסת: (ג) תוס' ד"ה כדי וכו' פ' ר' עקיבא דר"ח סיון דהיה: (ד) **בא**"ד מ' אחרונים באחד באלול:

מוסף תוס'

א. בלא איור בעל הדבש. ר"פ. ב. יתקנו שלישי וחמישי. רשב"ם. ג. וסליחה. רשב"ם. ד. שנאמר ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם (שמות לב, ל), ועשה שם ארבעים יום ובקש רחמים כו', ובר"ח אלול נאמר לו ועלית בבוקר אל הר סיני לקבל לוחות אחרונות. רש"י שמות לג יא. ה. אדרבא קלקלה היא. ריעב"א כתובות ג ע"ב. ו. וקשיא לי שהרי מדאורייתא הוא להיות ב"ד בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר. ושמא תיקן אף בחר"ל. רשב"ם. ע"ב עוד. ז. לעיוני ביה. ר"פ. ח. ולא שייך דלמא מיקטר אלא בראש. ר"פ. ט. דאמר רב נחמן לחמותו דודי חסרת. משמע דכל הגוף בעי חפיפה. תוס' מולין י ע"ב ד"ה עד. דאילו לחפיפת הראש לא בעי כולי האי. תוס' נדה סו ע"ב ד"ה אם.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

אתא איהו ותיקן **אפילו לדברי תורה.** לא קיימא לן הכי אלא כר׳ יהודה בן בתירא דאמר דברי תורה אין מקבלין טומאה דתמר ברא״ש הגז (חולין דף קלו: ושם[ט]) ובמי שמתו (ברכות דף כב.) האידנא נהוג עלמא כתלתא סבי ופ״ת דהיכי אלים ר׳ יהודה לבטל מתקנת עזרא[א] וי״ל דלמא סבר דלא תיקן עזרא דבר זה אי נמי התנה[ב] שכל מי שרוצה לבטל יבטל דבכי האי גוונא מותר דתמר ברים מועד קטן (דף ג.) אי נמי לא פשט איסורו ברוב ישראל[ג] דתמרינן גבי שמן בפ׳ אין מעמידין (ע״ז דף לו.) ואע״ג דמשמע התם דאי דינאל גזר עליו לא היה ר׳ יהודה נשיאה יכול לבטלו אע״פ שלא פשט היינו במילתא דכתיב בקרא אבל תקנת עזרא לא כתיב בקרא והא דדרים במי שמתו (ברכות דף כא.) מדכתיב והודעת לבניך וסמיך ליה יום אשר עמדת מה להלן בעלי קריין אסורין כו׳ אסמכתא היא דהא עזרא תיקן והא דתמר דאמר שמתו (שם דף יח.) גבי בניהו דתבר גזיזא דבכרא ונחת וטבל לא לדברי תורה דאכתי עזרא לא הוה אלא לאכול חולין בטהרה: **ואינה מביאה עגלה ערופה.**

ופ״ת[ד] מאי אריא משום דלא נתחלקה תיפוק ליה משום דאין לן למיזל בתר רובא דעלמא דתמר אלא יאסרו (ע״ב דף נג.) ואע״ג דתמר התם דביושבת בין הברים[ה] לא חזינן בתר רובא וירושלים הרים סביב לה מכל מקום היו ישראל נכנסין ויוצאין לה לעולם לרגל ובשאר ימות השנה נמי לשלם נדרים ונדבות וגם אומות העולם היו באין לה לסחורה שקרוה רוכלת עמים וי״ל דמ״מ היו שם מקומות אלא היו מלויים כי אם יושבי ירושלים לבדם[ו] אי נמי בימי חזקיה שכל ישראל היו בירושלים ולא היו באין לסחורה: **ואין מטמא בנגעים דכתיב אחוזתכם וירושלים לא נתחלקה לשבטים.** אין לפרש שנתחלקה אלא שנתנו רושמה של יריחו תחתיה ולפיכך אין ממומה דבפ״ק דיומא (דף יב.) משמע דלמ״ד לא נתחלקה לא נתחלקה ממש ופ״ת מנליה דלא נתחלקה ממש דלמא סבר נתחלקה אלא שנתנו רושמה של יריחו תחתיה כמו לר׳ יהודה דאמר נתחלקה ומטמא ובית המקדש עצמו אין מטמא אע״ג דנתחלק אלא משום שנתנו רושמה של יריחו תחתיו כדאמר התם וי״ל דבית המקדש סברא הוא אע״ג דנתחלק דחזרו וקנו אותו כדי שיהא לכל ישראל חלק בו אבל ירושלים אם מתחילה נתחלקה למה היו חוזרין וקונין אותה: **לא** יגדל **אדם חזירין.** ופ״ת ת״ל דאסור לעשות סחורה בכל דברים טמאים כדתנן במסכת שביעית (פ״ז מ״ג) אין עושין סחורה בגבולות וטריפות ובפ׳ כל שעה (פסחים דף כג. ושם[ט]) נמי אומר ליידי מיה ועוף שנזדמנו לסם מיינים טמאים דוקא נזדמנו אבל לכתחילה לא בדברים התם יהיו בהויתן יהא ובפ״כ נמי דרשינן שקץ הוא לכם שלא לעשות סחורה בהן ותירץ ר״ת דהיינו דוקא בדבר העומד לאכילה אבל אם מגדלן למשוא עורות בשומנן או למוכרן לישראל שימשא בהן שרי וכל אבל מותר למכור היכא דלא קאי לאכילה ובירושלמי נמי מפרש בהאי פירקא דסוסים וחמורים שרי לעשות בהן סחורה משום דסתמן למלאכה[ז]: **ואסור** לאדם שילמד בנו חכמת יוונית. ופ״ת והלא בפולמוס של טיטוס גזרו דתמרינן בפרק בתרא דסוטה (דף מט.) וטיטוס היה בשעת חורבן דתמרינן בהיזקין (גיטין דף נו:) ומלכות בית חשמונאי קדמי טובא דתמרינן בפ״ק דע״ז (דף ט.)[ח] וי״ל דמעיקרא גזרו ולא קבלו מיניייהו[ט] ת״ל אי הוה בעי למיקם באחור לא היה מיקרי עבריין[י] אבל נפקוף איכא גזירה דרבנן[יא] ונראה דלא יגדל דתמני׳ היא היתה גזירה דפולמוס של טיטוס: **ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא.** (כולה) משנה היא במנחות בפ׳ ר׳ ישמעאל (דף סד: ושם[ט]) ופ״ת והא בימי מרדכי הוה המעשה דתמר דאתא תרשא אותיב ידיה אגנה כו׳ אמר להן מרדכי[יב] ותימה גדולה היא אם היה מרדכי כל כך בדבר חשמונאי לא היה ר״ש שנים קודם החורבן דתמר בפ״ק דע״ז (דף ט.) ונראה לר״י דכל אותן שהיו בקיאים בדמיון ובלשונות היו נקראים בני אם כי אם מרדכי לפי שהוא היה ראש וחכם להכיר[יג] ואותו מעשה דג׳ נשים דמייתי התם נראה שהיה מרדכי ממש דקתמר והיינו דתנן (שקלים פרק ה׳ משנה א׳) פתחיה על הקנין:

לשון

ואתא איהו תיקן חפיפה: [א]ושיהו רוכלין מחזרין בעיירות משום תכשיטי נשים כדי שלא יתגנו על בעליהם: ותיקן טבילה לבעלי קריין [ב]דאורייתא הוא דכתיב [ג]ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע ורחץ[ד] את בשרו במים דאורייתא הוא לתרומה וקדשים אתא הוא [ה]תיקן אפילו לדברי תורה: [ו]עשרה דברים [ז]נאמרו בירושלים [ח]אין הבית חלוט בה [ט]ואינה מביאה עגלה ערופה [י]ואינה נעשית עיר הנדחת [יא]ואינה מטמאה בנגעים [יב]ואין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות [יג]ואין עושין בה אשפתות [יד]ואין עושין בה כבשונות [טו]ואין עושין בה גנות ופרדסות חוץ מגנות ווردין שהיו מימות נביאים הראשונים [טז]ואין מגדלים בה תרנגולין [יז]ואין מלינין בה את המת אין הבית חלוט בה דכתיב [יח]וקם הבית אשר לו חומה לצמיתות לקונה אותו לדורותיו וקסבר לא נתחלקה ירושלים לשבטים [יט]ואינה מביאה עגלה ערופה דכתיב [כ]כי ימצא חלל באדמה אשר ה׳ אלהיך נותן לך לרשתה וירושלים לא נתחלקה לשבטים ואינה נעשית עיר הנדחת דכתיב [כא]עריך וירושלים לא נתחלקה לשבטים [כב]ואינה מטמאה בנגעים דכתיב [כג]ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם וירושלים לא נתחלקה לשבטים ואין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות מפני אהל הטומאה ומשום דלא ליתזקו עולי רגלים ואין עושין בה אשפתות משום שקצים ואין עושין בה כבשונות משום קוטרא ואין עושין בה גנות ופרדסין משום סירחא ואין מגדלין בה תרנגולין משום קדשים ואין מלינין בה את המת גמרא: אין מגדלין חזירים בכל מקום [כד]תנו רבנן כשצרו בית חשמונאי זה על זה היה [כה]הורקנוס מבפנים ואריסטובלוס מבחוץ ובכל יום היו משלשים להם בקופה דינרין והיו מעלין להם תמידים היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית [כו]אמר להם כל זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם למחר שילשלו דינרין בקופה והעלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי החומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה באותה שעה אמרו [כז]ארור האיש שיגדל חזירים וארור האדם שילמד את בנו חכמת יוונית ועל אותה שעה שנינו [כח]מעשה שבא עומר מגנות הצריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר: וחכמת יוונית מי אסירא והתניא אמר רבי בארץ ישראל

לשון

חפיפה. במסרק להרחקה דמילתא: **לדברי תורה.** שלא ישנה עד שיטבול: **אין הבית חלוט בה.** כדין בתי ערי חומה אלא גאולה תהיה לו אם ירצה לגאול ואם יגיע יובל יוצא ביובל כבתי ערי חלרים: **זיזין.** קורות יוצאין מן הכתלים: **גוזוטראות.** אולליו״ר בלע״ז על פני העליה מבחוץ: **בכשונות.** מסרפות סיד לקדירות: **גינה ורדין.** כך שמה והיא היתה לריכה לקטורת והיינו כיפת הירדן (כריתות דף ו.) על שם שדרך הורד לגדל על שפת הירדן: **אין מלינין בה את המת.** מת בה אדם באותו היום קוברים אותו מיד: **ערוך.** משמע שאתה יודע למי מיוחדת היא: **אהל הטומאה.** שמא יהא כזית מן המת מוטל באהל והגזוזטראות מאהילות עליו ועל אנשים הרבה ומטלטא מרבה את הטומאה: **משום שרלים.** דרכן ליגדל באשפה ומרבים טומאה לפי שמתיס שם ומטמאים הקדשים שבירושלים: **קוטרא.** עשן שמשחיר את החומה וגגאי הוא: **סירחון.** עשבים רעים הגדילים שם חורקין בחוון ועוד דרך גנות לזבלן ויש סרחון: **משום קדשים.** שתרנגולין מנקרין באשפה ומביאים בשר טרפים בפיהם ומטמאין את הקדשים: **גמרא.** מסורת היא בידינו ואין טעם לדבר: הורקנוס ואריסטובלוס אחים היו ומרידין על דבר המלוכה: **היו משלשין.** אותם שבפנים מורידין מעל החומה דינרין מתרומת הלשכה בקופה לאותן שבחוץ לקנות תמידין: **נעץ צפרניו.** תקע[כו] שכן דרך חזיר כשגוררין אותו: **ועל אותה שעה שנינו.** במנחות (דף סד:) מעשה שבא העומר שהיה רגיל לבא מן הקרוב לירושלים אותה שעה בא מגנות צריפין רחוק מירושלים לפי שהחריבו בני המלוכה את תבואות השדה: **מבקעת עין סוכר.** שם מקום:

לשון

מסורת הש״ס

א) ב״מ כב., ב) [ל״ל במיס אח כל בשמין], ג) [יומא כג. עדרכין לג: אמות דר״ע פ׳ לה תוספתא דנגעים פ״ו], ד) [מגילה כו. זבחים לו.], ה) סוטה מה:, ו) יומא יב. [מגילה כו.], ז) סוטה מט: מנחות סד:, ח) לעז לקן בחכמת יוונית. רש״ל, ט) [מנחות סד:], י) עיין הטעם בחוכר בשם, כ) פ״ל אם כרכין, מ) [ל״ה אמרן], נ) [ל״ה לרוכ],

תורה אור השלם

1. וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעָרֶב:
ויקרא טו טז

2. וְאִם לֹא יַגִּאַל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חֹמָה לְצִמִּיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל:
ויקרא כה ל

3. כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ:
דברים כא א

4. כִּי תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר:
דברים יג יג

5. כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם:
ויקרא יד לד

גליון הש״ס

גמ׳ הורקנוס מבפנים. במנחות דף ס״ב ובפוטוס דף מט ע״ב איתא בהיקף הורקנוס ומחוץ ואריסטובלוס מבפנים:

לעזי רש״י

אולדליו״ר [אולדיוי״ר]. גזוזטרה, מרפסת.

מוסף תוס׳

א. והלא אין ב״ד יכול לבטל דברי חבירו אלא א״כ גדול ממנו בחכמה ובמנין (גיטין לו ע״ב). רשב״ם. ב. עזרא. רשב״ם. ג. [ו]משום שלא פשטה תקנת עזרא ברוב ישראל נתבטלה. ממוקי יוסף. ד. למ״ד רוב וקרוב הלך אחר הרוב. רבינו יפעיס בשיטמ״ק. ה. שאין דרך רוצחים לבא ממקומות אחרים לכאן. רש״י ב״ב כג ע״ב. ו. בשיטמ״ק בשם רבינו יפעיס: וצריך לומר דיש צד אחד לירושלים שאין רגילין לבוא לדרך אותו צד, ונראה שלצד צפון היה, שירושלים היתה לדרום הר הבית והיתה קרובה לצד מזרח ומערב ורחוקה מן הצפון, ועל כל השערים קתני במדות שהיו משמשין כניסה ויציאה חוץ משער יודי בצפון דלא קתני משמשת כניסה ויציאה. ז. והשתא אשמעינן הכא דחזירים אסור לגדלם כלל אפ׳ שלא לצורך אכילה אלא למשוח בהם עורות. ר״פ. ח. דמלכות בית חשמונאי פסק בפני הבית מאה ושלש [שנה]. תוס׳ מנחות סד ע״ב ד״ה לאוכ. ט) ולבסוף גזרו וקיבלו מיניייהו. תוס׳ שם. י. דמעיקרא קאי בארור בעלמא. תוס׳ שם. יא. [ד]גזרו ואסרו לגמרי. תוס׳ שם. יב. [ן]פירש בקונטרס (במנחות שם) דהוא מרדכי שהיה בימי אחשורוש. תוס׳ מנחות סד ע״ב ד״ה לתן. יג. בתוס׳ שם: ונראה על שם מרדכי הראשון היו נקראין הממונים על שמו לפי שאינם ממנים אלא בקיאים בעלי שכל ומדע.

עין משפט נר מצוה

קעא א מיי׳ פ״ו מהל׳ שכירים הלכה ט סמג עשין פה טוש״ע ח״מ סי׳ קנו סעיף ו:
קעב ב מיי׳ פ״ח מהל׳ מקוואות הלכה ח סמג עשין רמח:
קעג ג מיי׳ פ״ד מהלכות קרימת שמע הלכה ח טוש״ע ח״מ סי׳ פח:
קעד ד מיי׳ פ״ז מהל׳ בית הבחירה הלכה יד סמג עשין קפד:
קעה ה מיי׳ שם ופי״ב מהל׳ שמיטה ויובל הלכה יב:
קעו ו מיי׳ פ״ז מהלכות בית הבחירה הלכה יד ופ״ט מהל׳ רוצח הלכה ד:
קעז ז מיי׳ פ״ז מהלכות בית הבחירה הלכה יד ופ״ד מהלכות פ״ז הלכה ד:
קעח ח מיי׳ פ״ז מהל׳ בית הבחירה הלכה יד ופי״ד מהלכות טומאת צרעת הלכה יא:
קעט ט י כ ל מ נ מיי׳ פ״ז מהלכות בית הבחירה הלכה יד:
קפ ס מיי׳ פ״ה מהלכות מקח וממכר הלכה ט טוש״ע ח״מ סי׳ תט סעי׳ ב:

מוסף רש״י

לא נתחלקה ירושלים לשבטים. ומאן קא מקני ליה (עדרכין לב.). נותן לך לרשתה. ואין ירושלים ירושה, דקסבר לא נתחלקה לשבטים (יומא כג.). ואינה מטמאה בנגעים דכתיב כו׳ אחוזתכם. שאין אחוזה להם, דקסבר לא נתחלקה לשבטו שוין בה (יומא יב. וכנ״ל מגילה כו.). בית חשמונאי. שני אחים שהיו מתקוטטים על המלוכה, הורקנוס ואריסטובלוס (סוטה מט:). ואריסטובלוס מבחוץ. לר על ירושלים והכיא עמו חיל רומיים (שם, לגירסת: הורקנוס מבחוץ). היה שם זקן אחד. מצפמיס (שם). שהיה מכיר בחכמת יוונית. למיקום (מנחות סד:) לשון אמנה שמדברים בו מי פלגין ואין שאר העם מכירים בו (סוטה מט:). אמר להם. לאותן שבחוץ (שם). ונזדעזעה ארץ ישראל. מחמת המלך שבעבר על חילול שמו (שם). מעשה שבא עומר כו׳. שאותן החיילות החריבו כל סביבות ירושלים (מנחות סד:) שאותה שנה החריבו החיילות את הזרעים שבסביבות מדינת ירושלים והולכך לבית אותה שנה את העומר מגנות צריפים, ובשאר הדברים מצות העומר לבית מן הקרוב לירושלים כדכתיב כמשל מקריב, שיהא הזרע לח וחכר מלא ממנו וכשהוא בא מרחוק מחייבים ומתמעך ואין כל הבצלת מלא מן הגרעין (סוטה מט:).

רבינו חננאל

אתא הוא תקן חפיפה. ושיהו רוכלין מחזרין בעיירות. משום תכשיטי נשים. ומדאורייתא בעלי קריין אסורין בתרומה ובקדשים ומותרין בדברי תורה. אתא איהו תיקן טבילה לבעלי קריין אפילו לדברי תורה. והאידנא נהוג עלמא כר׳ יהודה בן בתירה בדברי תורה כדגרסינן (ברכות כב. א) מעשה בתלמיד אחד שאירע בו קרי והיה מגמגם וקורא למעלה מר׳ יהודה בן בתירה אמ׳ לו פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומא׳ שנ׳ (ירמיה כג. כט) הלא כה דברי כאש נאם יי״ו וגו׳, וכר׳ יאשיה בכלאים דתניא ר׳ יאשיה אומ׳ לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן שלשתן בבת אחת במפולת יד, שכך הוא מפורש בפרק אתו ואת בנו נהג בארץ (חולין פב. ב). וכר׳ אלעאי בראשית הגז (חולין קלו. ב), דתניא ר׳ אלעאי אומ׳ אין ראשית הגז נוהג אלא בארץ. **עשרה דברים נאמרו בירושלם. אין בית חלוט בה, ואינה חייבת בעגלה ערופה, ואינה נעשית עיר הנדחת, ואין מטמא בנגעין,** קא סבר ירושלם לא נתחלקה לשבטים. **ואין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות** משום אהל טומאה, אינמי דלא ליתזקו עולי רגלים. **ואין עושין בה אשפתות,** מפני שמגדלין בה שרצים. **ולא כבשונות,** משום קוטרא. **ואין עושין בה גנות ופרדיסין,** משום סריחת הזבלים, חוץ מגינת ורדין שהיתה מימות הנביאים הראשונים. **ואין מגדלין בה תרנגלין** בירושלם. משום ביזיון דקדשים, שהתרנגלין עשויין לאכל ולנקר באשפתות השרצים ולטרפם בפיהם ולנקר באכלין ושמא יהלכו בהן על הקדשים. **וגרסינן בתלמוד ארץ ישראל** (פ״ז ה״ז) תני אין מגדלין תרנגלין בירושלם מפני הקדשים, ולא כהנים בארץ ישר׳ מפני הטהרות. **אין מלינין בה מת.** תנינן באבות דר׳ נתן (פל״ה) אין מעבירין עצמות אדם בירושלם, ואין נותנין בה מקום לבית הקברות חוץ מקברי בית דוד וקבר חולדה הנביאה שהיו בירושלם מימות הנביאים הראשונים. ר׳ נתן אומ׳ אף אין בה משום בן סורר ומורה. ושנינו עוד (אבות דר״נ פי״ב) אין ממזר ניכנס בירושלם. **אין מגדלין חזירים בכל מקום. ת״ר כשצרו מלכי בית חשמנאי היו הורקנוס מבפנים ואריסטובולוס מבחוץ וכול׳. באותה שעה אמ׳ ארור אדם מגדל חזירים וארור אדם שלמד את בנו חכמה יוונית, ועל אותה מעשה שבא העומר מגנת צריפין וכל׳.** זה המעשה כולו מפורש באר היטב במנחות פרק ר׳ ישמעאל (סד. ב). **תניא ר׳ אליעזר הגדול אומ׳ המגדל כלבים כמגדל חזירים.** ואוקימנה, למיקם ליה בארור. **אמ׳ ר׳ בארץ ישראל**

לשון סורסי למה אנא או לשון הקודש או לשון יוני. הוא לשון לא וסורסי לשון נגעג הוא: **פרסי.** לשון גאה מארמי. בתרי ישראל הסמוכה ליון נקט יוני ובבל הסמוך לפרס נקט לשון פרסי: **חכמה יונית.** בני פלטין הקרובים למלכות מספרין בה: **עיני עוללה נגפני.** לא גרסינן מאי דכתיב כלומר כך אמר רבן שמעון קורא אני על עצמי המקרא הזה שיש עלי לעולל עיני בבכי ודמעה מכל מספחות העיר: **ילדים.** בחוריס: **המספר קומי.** לפניס במלא: **מדרכי האמורי.** שמספרים מלפניהם ומשיירין בלורית מאחריהן. ל"א דרך רומייס לגלח שער שלמעלה מן האוזן בתשובת הגאונים: **לספר.** מרק"א בין ישראל לעובדי כוכבי וגריכה שימור: **בארור.** כדמנית לעיל [פב:] ארור ישראל[ט] שיגדל חזירים: **בבל.** שם המדינה ועיר אחת שבה נקרעת הנהרעא ואותה העיר סמוכה לספר. ואשמועינן רב נחמן דהוא יל ויש בבבל יושב קבוע וישראל הרבה מותר לגדל כלבים בעיר הסמוכה לספר כאילו היא מארץ ישראל: **ניבי.** ייבי"ש. ל"א ארבע שיני הכלב האחרוכות שבהן נושך כך שמעתי (בבכורות) (מולין דף עט.): **שקילי טיבותיך.** נטולה היא טובתך ומוטלת על הקוניס [ט] (שלא קשרת את הכלב) מה שאתה מנחמני הבל: **בבר נד.** ונעקר ממקומו: **מרחיקין את השובך.** שלא יפסידו תבואה ופירות [י] שסביב העיר: **ברסייהו בחמשים מילא.** במה שהן מלקטות ומנקרות בקרקע מלאין בחמשין אמה הלכך לגבי אכילת תבואת עיר אין לחוש ביותר: **בישוב ברמים.** שהולך מכרס לכרס עד למרחוק: **בדידיה.** שאותן שובכין שלו ומשום יוני שובכין שלא ילכדו בפחין אין לחוש דשלו הן אבל יש לחוש ליוני היישוב שבאין דרך השובכין למרחוק:

הדרן עלך מרובה

(בראשית רבה פ' עד) אל יהי לשון סורסי קל בעיניך שהרי בתורה ובנביאים ובכתובים חלק לו הכתוב כבוד תורה דכתיב [ט] יגר שהדותא בנביאים דכתיב [י] כדון תימרון להון בכתובים דגיאל ועזרא ולבן היה מאלה נהריס [יא] ודניאל נמי קורהו לשון סורסי אף על גב דכתיב ביה וידברו הכשדים למלך ארמית והא דנקט הכא באדרן ישראל לשון סורסי ובבבל נקט לשון ארמי אור"ת לפי שמעטו משתנה כעין לשון לעז שמדברים אותו לשון לא במדינה אחת יותר מבאחרת כי אוקלוס הגר תירגם עד הגל הזה שהיל דגורא הדין ולבן קרא ליה יגר שהדותא וא"ל לשון שדיבר לבן הוא לשון סורסי ועל שם סוריא נקרא סורסי דסוריא היא ארם נהריס וארם נוזה שבכש דוד[א] ועל שם שקרובה לארץ ישראל [יב] אין לשון ארמי שלה לא כל כך:

התירו לספר קומי. [ב] מתחילה לא גזרו על קרובים למלכות והוא היה רגיל כלשכמן במעילה (דף יח.) שהלך אבטולמוס בן ראובן וסיפר קומי מלך ישראל יכילו שהוא יהודי והטעה אותם:

שני אלפים ושני רבבות גרסינן

ולא גרסינן שני אלפים רבבות דבמדבר לא היו כי אם ס' ריבוא ושרתה שכינה ולא שייך כאן הא דאחד דיני ממונות (סנהדרין דף עט.) הכל בי עשרה שכינה שריא דהכא אנגיאים [ג] ואמשכן קאמר: **והתניא** ובישוב **אפילו ק' מיל לא יפרום.** ע"כ השתא לא ידע פירוש הברייתא [ד] [וקשה] דהא משמע דק' מיל לאו דוקא אלא אפילו אלף לא יפרום וא"כ הלי ישוב היכי דמי אי קרי העיר ישוב א"כ לא יפרום בשום מקום אפילו במדבר דאפילו המדבר רחוק אלף מיל דהא אמר דק' מיל לאו דוקא ואפילו נאמר דק' מיל דוקא אכתי תקשה ריש לקיש דהא ריש לקיש קתני דרמוק שלשים ריש מן הישוב פורסין ובסיפא קתני אפילו ק' מיל לא יפרום דהכי תניא במוספתא בפירקין (פ"ח) אין פורסין נשבים ליונים אא"כ הרחיק מן הישוב שלשים ריש בד"א במדבר אבל בישוב אפילו ק' מיל לא יפרום וליכא למימר נמי דס"ד דבישוב של זרעים שייטי טובא וריש לקיש דברייתא מיירי בישוב עיר וקרי ליה מדבר משום דליכא זרעים דא"כ מאי קשה ליה ורלה לריגב"א דודאי ס"ד דאיירי בישוב זרעים וה"פ ומשמע שייטי שלשים ריש ותו לא אפילו בישוב זרעים והא מוכחא סיפא דבישוב זרעים שייטי טובא ואין זה אלא משום אכילה אלמא דלא מליא כריסה בחמשים אמה ומשני דלא איירי בישוב זרעים אלא בישוב כרמים ובישוב שובכין וקרי מדבר היכא דליכא ישוב כרמים וישוב שובכין: הדרן עלך מרובה

לשון סורסי למה או לשון הקדש או לשון יונית וא"ר יוסי בבל לשון ארמי למה או לשון הקדש [ה] או לשון פרסי אמרי לשון יוני לחוד חכמת יונית לחוד וחכמת יונית מי אסירא [ו] והאמר רב יהודה אמר שמואל משום [ז] רשב"ג [1] עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי אלף ילדים היו בבית אבא חמש מאות מהם למדו תורה חמש מאות למדו חכמת יונית ולא נשתייר מהם אלא אני כאן ובן אחי אבא בעסיא אמרי שאני בית רבן גמליאל שהיו קרובים למלכות וכדתניא [א] המספר קומי הרי זה מדרכי האמורי אבטולמוס בר ראובן [2] התירו לו לספר קומי מפני שהוא קרוב למלכות [ב] של בית רבן גמליאל התירו להם לספר בחכמת יונית מפני שקרובים למלכות: לא יגדל אדם את הכלב אא"כ קשור בשלשלאות כו': תנו רבנן [3] לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן קשור בשלשלת [ד] אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר וקושרו ביום ומתירו בלילה תניא רבי אליעזר הגדול אומר המגדל כלבים כמגדל חזירים למאי נפקא מינה [ה] למיקם עליה בארור [ו] אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן בבל כעיר הסמוכה לספר דמי תרגמה נהרדעא דריש ר' דוסתאי דמן בירי [2] ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל [ז] ללמדך שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות [ח] חסר אחת והיתה אשה מעוברת ביניהם וראויה להשלים ונבח בה כלב והפילה נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל [ט] ההיא איתתא דעלת למיפא בההוא ביתא נבח בה כלבא אמר לה מריה לא תיסתפי מיניה שקולי ניביה אמרה ליה [י] שקילי טיבותיך ושדיא אחיזרי כבר נד ולד: אין פורסין נישבין ליונים וכו': ומי אזלי כולי האי והתנן [יא] מרחיקין את השובך מן העיר חמשים אמה אמר אביי מישט שייטי טובא כרסייהו בחמשים אמה מליא ומישט שלשים רים ותו לא והתניא [יב] בישוב אפילו מאה מיל לא יפרום רב יוסף אמר [יג] בישוב כרמים רבה אמר בישוב שובכין ותיפוק ליה משום שובכין גופייהו איבעית אימא [יד] בדעובד כוכבים ואיבעית אימא [טו] בדהפקר ואיבעית אימא [טז] בדידיה:

הדרן עלך מרובה

[ה] סוטה מט: גיטין נח. [ע"ש], [ב] [עי' תוס' ע"ז לב. ד"ה אבל], [ג] [תוספתא סוטה פט"ו], [ד] [עירובין מה.], [ה] יומות סד. [ע"ש], [ו] שבת סג:, [ז] [שבת שם וש"נ], [ח] ב"ב כג., [ט] בס"א: אדם, [י] ס"א אינו, [כ] ס"א שמתוך, [ל] בראשית לא, [מ] ירמיה י, [נ] [עי' בתוס' ב"ב ל: ד"ה לסוריא], [ס] [ל"ל אנוס ואמשכן. כן מגיה המשך חכמה פ' בהעלותך י לו], [ע] [רש"ל],

תורה אור השלם

1. עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי:

איכה ג נא

2. וּבְנֻחָה יֹאמַר שׁוּבָה יְיָ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל:

במדבר י לו

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומני רבנן הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות מקר אחד והיתה אשה:

גליון הש"ם

גמ' אי לשון פרסי. כתוס' ב"ב דף ל ע"ב ד"ה לסוריא הגי' אי לשון סוסקי: תוס' ד"ה לשון וכו' אין לשון ארמי שלח צח כל כך. ועיין ב"ב דף ל ע"א תוס' ד"ה לסוריא:

לעזי רש"י

מרק"א. גבול, קַפֵּר. ניבי"ש [ניצביי"ש]. חניכים.

רבינו חננאל

לשון סורסי למה, או לשון קדש או לשון יווני. אמ' רב יוסף בכל מקום בבל לשון ארמי למה, או לשון קודש או לשון פרסי. ומסקנא, לשון יוני מותר, חכמת יונית אסורה. **של בית רבן גמליאל התירו** להן מפני שהיו קרובין למלכות. לשון סורסי הוא לשון ארם צובה ושאר הארצות שכבשם דוד והיא הנקראת ארץ סוריא ולשונם לשון סורסי כמו יון לשון יווני ופרס לשון פרסי וארם לשון ארמי. ואמר' במגלה הגדה (אסתר רבה פר' ד פי"ב) אמ' ר' יונתן דבית גוברין ארבע לשונות טובות משתמש בהן העולם, לעז לזמר, סורסי לאיליא, עברי לדיבור, רומי לקרב, ויש אומ' אף אשורי לכתב. עברי יש לו דיבור ואין בו כתב, אשורי יש לו כתב ואין בו דיבור. **תניא המספר קומי הרי זה מדרכי האמורי.** פיר', כגון מלכות יון שקוצצין שער ראשיהן מלפניהן מן האוזן עד האזן כלפי המצח כולו ומניחין השער שכנגד העורף נוטף ומתפזר לאחוריהם. אבטולס התירו לו לספר קומי מפני שהיה קרוב למלכות. **תנו רבנן לא יגדל אדם כלב אלא אם כן קשור בשלשלת אבל מגדלין בעיר הקרובה לספר.** פיר' לחוץ הים. ביום קושרו בלילה מתירו. אמ' רב נחמן בבל כעיר הסמוכה לספר דאמי, תרגומא דנהרדעא. **והמעשה** של אותה אשה שנכנסה לבית ונבח בה כלב, ואמ' לה בעל הכלב אל תיראי נלקחו שיניו, אין לו שינים לישוך. השיבתו בשורת טובתך השליכה על הקוצים כבר הרגשתי שנעתק העובר שבמעי אמו ממקומו והוא מתפרד ליפול. **אין פורסין נישובין ליונים אלא אם כן הרחיק מן הישוב שלשים ריס.** פיר', נישובין, רשתות לצוד יונים. שלשים ריס הוא פרסה, דתנן בפרק שני שעירי יום הכיפורים (יומא סה, ב) עשר סוכות מירושלם ועד צוק תשעים ריס שבעה ומחצה לכל מיל. ועוד אמ' בסוף אלו מציאות (ב"מ לג, א) תנו רבנן כי תראה יכול מרחוק תלמ' לומ' כי תפגע שור. וחכמ' אומ' ראיה שיש בה פגיעה אחד משבעה ומחצה במיל זה הוא ריס. **ואקשינן,** למה לי כולי האי, והתנן (ב"ב כג, א) מרחיקין את השובך מן העיר חמשים אמה. ופרקינן, למימלי כרסיהו בחמשין אמתא סגיא להו, למישט שיטן טובא. ואקשין, למישט בהאי שיעורא סגיא, והתניא ובישוב אפילו מאה מילין לא יפרוס. ופרקינן, רב יוסף בישוב כרמים. ורבא בישוב שובכין, ודברים פשוטין הן. הדרן עלך מרובה

קפא א מיי' פי"ח מהל' ע"ז הלכה ה סמג לאוין נ טוש"ע י"ד סי' קנח סעיף ח:

קפב ב מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ב:

קפג ג ד מיי' פ"ט מהל' מקי ממנן הלכה ט סמג עשין סו טוש"ע ח"מ סי' תט סעיף ב:

קפד ה מיי' שם הלכה ט:

קפה ו מיי' פ"ו מהל' גזלה ואבידה הלכה ט סמג עשין עג טוש"ע ח"מ סי' קנה סעיף כד וטוש"מ סי' שע:

קפו ז ח ט י כ מיי' שם הלכה ח סמג שם טוש"מ סי' שע:

מוסף תוס'

א. ולבן היה מארם נהרים, ולכך היה מספר באותו לשון. ר"פ. ב. ואע"פ שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, יש לומר. רבינו יעקב בשיטמ"ק.

מוסף רש"י

לשון סורסי. קרוב הוא לגמרא ארמי, ואומר אני שזו לשון גמרא ירושלמי, ואומות העולם קורין אותו לינג"א שוריי"א (סוטה מט:). **או לשון יונית.** שהיו קורין לאדם יון ולשון יון יפה מזה והיה לו לספר בו (שם). **עיני עוללה.** מנוגלת את עיני, לנפשי. על נפשי, מפני קומיתי (שם). **המספר קומי.** שעבו שלפניו, ומעיל בלורית מאחוריו, הרי זה מדרכי האמורי. שהן מעיין בלורית לשם עבודת כוכבים (שם). **לספר.** עיר שמגדלת בין גבול ישראל לגבול האומות (ערובין מה.). **תרגמה.** אחו היא עיר בבבל דהוא סמוכה לספר, נהרדעא. שהיא סמוכה לנכרים מצד אחד ולעמיות שיושבין בהן בני גולה מצד שני (שם). **למיפא.** לאפות עיסה, שהשאיל בעל הבית תבורו (שבת סג:). **שקולי ניביה.** נטולות ד' שיניו שהוא נוקר בהן אותן שיניים קרי ניבין, כדאמרינן בהאי טריפות (חולין נט.) גמל ניבי אית ליה (שבת סג:). **שקילי טיבותך ושדיא אחיזרי.** נטולה טובתך ומוטלת על הקוניס. טיבותך, טובת הנאת נחמתך, כמו מחזיק טוב, הגר"א בלע"ז (שם). **מרחיקין את השובך מן העיר.** שהיוצים מפסידין

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות